

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження Ковалю Геннадія Валерійовича
«Соціально-психологічні чинники волонтерської діяльності з допомоги
постраждалим від воєнного конфлікту», поданого на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – «Психологія»

Стрімке зростання масштабів та особливого значення волонтерської діяльності в Україні, зумовлене трагічними наслідками повномасштабної збройної агресії та виникненням гострої потреби у допомозі постраждалим від воєнного конфлікту, об'єктивно актуалізує глибокий соціально-психологічний аналіз цього явища. В умовах повномасштабної війни волонтерство постало не лише як форма громадянської активності, а й як потужний соціально-психологічний феномен, що потребує системного наукового осмислення. У цьому контексті автор обґрунтовано окреслює свою мету – дослідити соціально-психологічні чинники волонтерської діяльності через призму колективної та індивідуальної суб'єктності. Отже, дисертаційне дослідження Г.В. Ковалю звертається до нагальної проблеми недостатньої розробленості соціально-психологічного виміру волонтерської діяльності з надання допомоги населенню країни. Особливого значення набуває необхідність якнайглибшого осмислення та диференціації проявів колективної суб'єктності – уособленої діяльністю інститутів громадянського суспільства у сфері національної безпеки та оборони – та індивідуальної волонтерської активності. Актуальність порушеної проблематики підтверджується також її органічним входженням у межі наукових тем кафедри психології факультету соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету.

Проведене дослідження представляє низку науково значущих результатів, що свідчать про суттєву новизну виконаного дослідження. Зокрема, дисертантом розкрито основні показники та параметри спільності, а саме: усталені соціально-психологічні характеристики волонтерської діяльності; індивідуальні та культурні цінності як загальні мотиваційні чинники волонтерської діяльності; індивідуальну

структуру ідентичності волонтера та стильові аспекти ідентифікації як внутрішньо-суб'єктні процеси набуття спільності; з'ясовано особливості їх взаємозв'язку у впливі на специфіку волонтерської діяльності.

Також заслуговує на схвалення аналіз концептуальних засад розгляду змістовних аспектів терміну «колективна суб'єктність», описаний дисертантом у першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження соціально-психологічних чинників волонтерської діяльності з допомоги постраждалим від воєнного конфлікту». Насамперед, автор приділяє увагу розкриттю відмінностей теоретичних обширів, в межах яких розробляються уявлення про підвалини повстання та функціонування колективної суб'єктності та які, на думку дисертанта, не співпадають у різних поставах вітчизняного соціально-психологічного дискурсу. Зокрема, в межах одного підходу відмічається акцент на розробленні засад колективності, яка увиразнюється через проблематику спілкування, тоді як для іншого є характерним акцент на суб'єктності, яка увиразнюється через проблематику діяльності. Це дозволяє дійти обґрунтованого висновку, що колективна суб'єктність виступає як динамічний аспект спільності, яка є характеристикою зв'язку, утвореного в просторі соціально-психологічної взаємодії.

Слід окремо відмітити наявність у предметно-поняттєвому просторі дослідження розробки стильових аспектів ідентифікації. У запропонованій автором параметризації концепту «спільність» ідентифікація розкривається як внутрішньо-суб'єктний процес її набуття, а стильові її особливості приведено у залежність від способу конституювання об'єктної сторони ідентифікації. При цьому, варіативність ідентифікації обумовлена, на думку дисертанта, полюсом завдання значимості. Зокрема, якщо значущість завдано в полюсі «образу світу», то варіативність процесів конституювання об'єктної сторони ідентифікації розкривається як – категоризація, атрибуція, феноменологізація. Натомість, якщо значимість задано в полюсі «Я-концепції», то варіативність процесів розкривається як – опредмечення, ідеалізація, осуб'єкчення. Окрім того, як підґрунтя стильових аспектів ідентифікації також виступають характеристики

об'єктів у їх співвіднесені з структурою образу світу. Так, обґрунтовано припущення щодо приналежності: об'єктам перцептивного рівня – характеристики конкретного; семантичного – характеристики загального; ядерного – характеристики одиничного. У підсумку, розкриті теоретико-методологічні настанови знаходять змістовне відображення через процедуру операціоналізації у межах моделі емпіричного дослідження, в якій особливості як ідентичності волонтера так й ідентифікації з волонтерською спільнотою покликані розкрити свій вклад у специфіку колективної суб'єктності волонтерського руху.

У цілому, результат теоретико-методологічного аналізу дозволяє автору змістовно перевести вироблені модельно-теоретичні абстракції на мову їх емпіричних експлікацій у формі емпіричної програми дослідження. Змістовний обшар останньої знаходить своє розкриття в межах другого розділу дисертаційної роботи «Теоретико-методичне забезпечення емпіричного дослідження соціально-психологічних чинників волонтерської діяльності з допомоги постраждалим від воєнного конфлікту». Слід відзначити наявність дослідницької логіки та послідовності в обґрунтуванні завдань емпіричного дослідження, розробці його структури, розкритті методичного наповнення останньої, а також в описі дослідницької програми з виокремленням її етапів та наукових завдань.

Вважаємо за необхідне підкреслити наявність чітких взаємозв'язків між взятими до аналізу змінними, які угруповано дисертантом в окремі блоки моделі емпіричного дослідження. Зокрема, до уваги було взято: з одного боку – показники осмисленості й готовності як усталені соціально-психологічні характеристики волонтерської діяльності та характеристики вікової й гендерної приналежності як усталені характеристики особистості волонтера; з іншого – індивідуальні й культурні цінності та індивідуальна структура ідентичності волонтера, а також стильові аспекти ідентифікації, як чинники волонтерської діяльності. Аналіз та обґрунтування взаємозв'язків між указаними змінними переконує у можливості виявити специфіку соціально-психологічного впливу на волонтерську діяльність.

Привертає увагу класичний варіант побудови програми емпіричного дослідження, що містить чотири послідовні етапи – підготовчий етап; етап збору даних; етап обробки та аналізу даних; етап інтерпретації отриманих даних. Обґрунтованість кожного з етапів, а також добір відповідного методичного інструментарію, що релевантний обраним параметрам та ознакам спільності та, в свою чергу, добір релевантних методичному інструментарію процедур математико-статистичного аналізу отриманих показників дозволяє дійти переконливого висновку. А саме – засвідчує наявність у дисертанта достатньо сформованих знань, умінь та навичок планування, організації та проведення психологічних досліджень у царині соціальної психології.

Наукова новизна представлених у дисертаційній роботі даних полягає у тому, що є певним внеском у психологічну науку в частині комплексного дослідження соціально-психологічних чинників у різних соціальних спільнотах загалом, та специфіки соціально-психологічного впливу на волонтерську діяльність системи соціально-психологічних та психологічних чинників релевантних цій діяльності зокрема. Представлена до захисту робота характеризується повнотою та завершеністю, які проявляються у тому, що розроблена автором теоретична модель дослідження спільності знаходить свою інтерпретацію в структурі емпіричного дослідження, а отримані емпіричним шляхом дані узгоджуються з теоретичною моделлю та дозволяють досягти поставленої мети і реалізувати завдання дослідження. Побудоване на таких засадах дослідження дозволяє вперше виявити та описати специфіку обумовлення волонтерської діяльності системою соціально-психологічних та психологічних чинників та встановити специфіку спільності волонтерського руху як колективного суб'єкта волонтерської діяльності. Тим самим, отримані дисертантом результати розширюють та уточнюють соціально-психологічні уявлення щодо взаємозв'язку індивідуальної та колективної суб'єктності.

Практичне значення результатів дослідження також не викликає сумніву, оскільки їх можливо та доцільно використовувати у різних сферах громадянської та соціальної практик. Такий висновок, зокрема, підтверджується наданими

дисертантом довідками про практичне впровадження результатів дослідження. Як можемо переконатися, результати дослідження та розроблені на їх основі рекомендації знаходять своє втілення як в межах виконання статутних завдань громадських організацій, так й окремих аспектах діяльності установ державного сектору управління та органів місцевого самоврядування. Окрім того, цікавими результати дослідження є й для здійснення педагогічної практики у межах вищої школи насамперед для дисциплін психологічного циклу спеціальностей.

Дисертаційна робота та анотація оформлені відповідно до чинних нормативних вимог. Список опрацьованих джерел володіє достатньою широтою, а зміст роботи відображено в достатній кількості публікацій та апробовано на наукових конференціях, семінарах і круглих столах. Основні результати дослідження знаходять відображення в чотирнадцяти публікаціях автора здійснених одноосібно та у співавторстві з науковим керівником. Зокрема, дисертантом здійснено одинадцять одноосібних публікацій. Загалом, зараховані за темою дисертації публікації опубліковано у виданнях, що входять за переліком МОН до фахових видань України категорія Б (одинадцять публікацій) та категорія А (одна публікація), а також дві публікації у наукових виданнях інших держав, які входять до Європейського Союзу та індексуються у науко метричних базах Index Copernicus – одна публікація та Web of Science – одна публікація.

Таким чином, наукові публікації Г. В. Коваля відповідають вимогам п. 8 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року (зі змінами).

Відсутність порушення академічної доброчесності підтверджується ретельним вивченням представленого до захисту тексту роботи. Усі посилання на розробки авторів, що аналізуються, а також цитування праць інших дослідників оформлені належним чином, що свідчить про беззаперечну доброчесність дисертанта.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Геннадія Валерійовича Коваля, вважаємо за доцільне висловити зауваження та побажання до деяких аспектів дисертації, які мають дискусійний характер:

1. У теоретичній частині роботи представлено аналіз і обґрунтування структури спільності як системи соціально-психологічних та психологічних чинників волонтерської діяльності, а у другому розділі унаочнено структуру чинників у програмі емпіричного дослідження. Проте, на наш погляд, дослідження було б більш збалансованим, якби автор у такому ж експліцитному вигляді представив і структуру волонтерської діяльності у відповідності її взаємозв'язку до досліджуваної структури чинників.

2. В емпіричній частині дослідження, де представлено опис вибірки дослідження, доцільно було б побудувати окремі діаграми з основними показниками та параметрами вибірки. Графічне унаочнення дало б змогу більш детально представити специфіку розподілу груп респондентів.

3. У розділі 3 дисертації для інтерпретації результатів факторного аналізу автором вжиті термінологічні конструкції «інтегративна функція індивідуальності» та «інтегративна функція особистості» потребують додаткового термінологічного прояснення, обґрунтування та чітких дефініцій, бо різниця між ними не видається самоочевидною.

4. Текст дисертації є науково витриманим та повною мірою передає логіку розгортання дослідження, проте подекуди зустрічаються занадто перевантаженні мовленнєві конструкції, що утруднюють розуміння думки автора та суперечать нормам практики української мови.

Втім, охарактеризовані дискусійні положення та зауваження до змістовної складової дослідження не знижують загалом позитивного враження від проробленої дисертантом роботи, а сама робота є цілісним науковим дослідженням, де представлені моменти наукової новизни та теоретичної цінності.

Висновок. Дисертаційну роботу можна схарактеризувати як ґрунтовне цілісне та завершене теоретико-експериментальне дослідження, отримані результати характеризуються новизною, мають теоретичну та науково-практичну цінність, можуть бути застосовані для подальшої розробки цієї проблематики. У цілому, дисертаційна робота Ковалю Геннадія Валерійовича «Соціально-психологічні чинники волонтерської діяльності з допомоги постраждалим від воєнного конфлікту» відповідає спеціальності 053 «Психологія» та вимогам передбаченим п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 зі змінами), що висуваються до дисертацій, представлених на здобуття ступеня доктор філософії, а її автор Коваль Геннадій Валерійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктор філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Інституту психології імені Г. С. Костюка
НАПН України

Оксана ЗАЗИМКО
Оксана ЗАЗИМКО

